

EASTERN REVIEW 2024, T. 13(2)

Krystian Maras

 <https://orcid.org/0000-0001-5400-0485>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: krystian.maras@edu.uni.lodz.pl

Trilog Polska-Rumunia-Turcja – kluczowe partnerstwo czy didaskalia Inicjatywy Trójmorza?

Streszczenie. Głównymi obszarami współpracy w ramach Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego są bezpieczeństwo w regionie Morza Czarnego czy Europy Środkowej i Wschodniej oraz kwestie powiązań infrastrukturalnych i energetycznych. Celem niniejszego artykułu jest analiza opisywanego formatu współpracy międzypaństwowej, wskazanie obszarów współdziałania, potencjalnych możliwości i kierunków dalszego rozwoju. Jednocześnie wskazano ograniczenia płynące ze sprzeczności interesów, które sprawiają, że format ten nie może rozwinąć w pełni swojego potencjału.

Słowa kluczowe: Trilog, Inicjatywa Trójmorza, szczyt w Warszawie, Polska, Rumunia, Turcja, współpraca międzynarodowa

Poland-Romania-Türkiye Trilogue – a Key Partnership, or a Didascalia of the Three Seas Initiative?

Abstract. The main areas of cooperation within the Poland-Romania-Türkiye Trilogue are security in the Black Sea region and Central and Eastern Europe, as well as issues of infrastructure and energy connections. The main objective of this article is to

© by the Author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 25.02.2025. Verified: 1.09.2025. Accepted: 29.09.2025.

Funding information: University of Lodz. **Conflicts of interest:** None. **Ethical considerations:** The Author assures of no violations of publication ethics and takes full responsibility for the content of the publication. **The percentage share of the Author in the preparation of the work is:** 100%. **Declaration regarding the use of GAI tools:** Not used.

analyze the above mentioned format of trilateral cooperation, to identify areas of interaction, potential opportunities and directions for further development. At the same time, limitations arising from contradictory interests that prevent this format from developing its full potential are indicated.

Keywords: Trilogue, Three Seas Initiative, Warsaw summit, Poland, Romania, Türkiye, international cooperation

Wprowadzenie

Polska, Rumunia i Turcja były – do momentu wstąpienia Finlandii i Szwecji odpowiednio w 2023 i 2024 r. – największymi państwami tzw. wschodniej flanki NATO. Ich potencjał gospodarczy i militarny oraz wynikające z nich znaczenie w tej części Europy sprzyja powstaniu porozumień o współpracy w podanych obszarach. Została ona zapoczątkowana z inicjatywy rumuńskiej w 2012 r. w postaci regularnych spotkań i konsultacji dyplomatów niższego szczebla w celach dyskusji nad wspólnymi interesami bezpieczeństwa w regionie (Wasilewski, 2025: 20). Od 2016 r. natomiast, rozmowy w tej formule zostały podniesione do rangi ministrów spraw zagranicznych w celu większej koordynacji działań (Oleksy, Olchowski, 2022; Wasilewski, 2025: 20–21). W sierpniu 2016 r. szefowie ministerstw spraw zagranicznych spotkali się w Ankarze, gdzie przedyskutowali wyniki szczytu NATO w Warszawie i wyrazili solidarność z rządem tureckim wobec nieudanego zamachu stanu z lipca 2016 r. (Republic of Türkiye. Ministry of Foreign Affairs, 2016). W 2018 r. w stolicy Rumunii rozmawiano m.in. o decyzjach szczytu NATO w Brukseli. Podkreślono kluczową rolę Sojuszu Północnoatlantyckiego w budowaniu bezpieczeństwa w regionie, zaniepokojenie coraz bardziej agresywną postawą Rosji, przejawiającą się poprzez wzmacnianie potencjału militarnego na Krymie i w Obwodzie Kaliningradzkim czy prowadzenie ćwiczeń wojskowych na dużą skalę. Zadeklarowano również nieustający sprzeciw i brak uznania nielegalnej aneksji Krymu, dokonanej przez Federację Rosyjską (Romanian Ministry of Foreign Affairs, 2018). W 2019 r. w Ankarze dyskutowano głównie o kwestiach bezpieczeństwa w obszarze Morza Czarnego (PolskieRadio24, 2019). Przy okazji szczytu szefów dyplomacji państw Trilogu w Bukareszcie w 2021 r. zorganizowano specjalną sesję rozmów z udziałem ministrów spraw zagranicznych Ukrainy i Gruzji, wskazując pośrednio, lecz wyraźnie, na którym kierunku skupia się współpraca w ramach formatu (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2021). W roku 2022 w Stambule głównym tematem rozmów była pełnoskalowa agresja militarna Rosji na Ukrainę z lutego 2022 r. (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2022). Rozmowy w ramach Trilogu nie odbywają się jedynie na szczeblu szefów ministerstw spraw zagranicznych; dla przykładu, w maju 2024 r. w Ankarze spotkali się doradcy ds. bezpieczeństwa prezydentów Rumunii, Turcji i Polski, którzy zostali również przyjęci przez prezydenta Recepta Tayyipa

Erdoğana (Kozioł, 2024). Dyskutowano sprawy związane z pełnoskalową agresją militarną Rosji na Ukrainę, bezpieczeństwo w regionie Morza Czarnego oraz przygotowania do szczytu NATO w Waszyngtonie. Spotkania w ramach formatu odbywają się do dziś, a ostatnie z nich odbyło się w czerwcu 2024 r. w Polsce, przed szczytem NATO w Waszyngtonie (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2024).

Pierwsza faza agresji Rosji na Ukrainę w postaci aneksji półwyspu Krymskiego w 2014 r. spowodowała zacieśnienie współpracy trójstronnej mającej na celu zwiększenie stopnia kooperacji najbardziej znaczących państw NATO regionu. Działania Trilogu stanowią ważne uzupełnienie dla innych formatów współpracy regionalnej, takich jak Inicjatywa Trójmorza¹ oraz Bukareszteńska Dziewiątka², do których nie należy Turcja. Format polsko-rumuńsko-turecki nabrał większego znaczenia w wyniku pełnoskalowej inwazji militarnej Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. Główne obszary współpracy państw Trilogu skupiają się wokół tematu bezpieczeństwa w obszarze Morza Czarnego czy Europy Środkowej i Wschodniej oraz kwestii powiązań infrastrukturalnych i energetycznych.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie Czytelnikowi opisywanego formatu współpracy międzypaństwowej, wskazanie obszarów współdziałania oraz potencjalnych możliwości i kierunków rozwoju. W związku z tym postawiono następujące pytania badawcze: P1: Jakie są główne obecne i potencjalne obszary współpracy w ramach wskazanego formatu?; P2: Jakie zagrożenia płyną z potencjalnej sprzeczności interesów państw uczestniczących?; P3: Czy opisany format współpracy jest równie ważny dla każdego państwa uczestniczącego? Postawiono hipotezę, jakoby format Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego nie może rozwinąć w pełni swojego potencjału ze względu na ograniczenia płynące ze sprzeczności interesów państw uczestniczących. Jednocześnie, wskazany rodzaj współpracy międzynarodowej nie jest kluczowy z punktu widzenia żadnej ze stolic go tworzących.

Główna metoda badawcza zastosowana w trakcie powstawania artykułu to analiza treści tekstów. Praca opiera się na artykułach i doniesieniach prasowych, raportach polskich ośrodków analitycznych (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Instytut Europy Środkowej) oraz bazie tekstów powstałych w ramach projektu Centrum Badawcze Inicjatywy Trójmorza przy ISP PAN, raportów Polsko-Tureckiej Izby Gospodarczej i Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu czy komunikatów końcowych po szczytach Inicjatywy Trójmorza. Tekst reprezentuje analizę

¹ Format zapoczątkowany w 2016 r. przez prezydentów Polski i Chorwacji. Skupia 13 państw członkowskich regionu Europy Środkowej będących członkami Unii Europejskiej (Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Grecja, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry). Celem formatu jest współpraca i budowa połączeń gospodarczych na osi Północ-Południe w dziedzinach energetyki, infrastruktury i digitalizacji (3SI Research Center, 2024a; Lewkowicz, 2023).

² Grupa lobbingowa w ramach NATO zainicjowana przez prezydentów Polski i Rumunii w 2015 r. Skupia 9 państw regionu Europy Środkowej (Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry).

kooperacji między państwami z perspektywy liberalnej teorii stosunków międzynarodowych, która „opiera się na założeniu istnienia harmonii interesów narodów, społeczeństw i państw [...], które opierają się na pełnym i nieskrępowanym rozwoju więzi ekonomicznych, wolnym handlu i współpracy gospodarczej z innymi narodami” (Haliżak, 2016: 18). Współpraca międzypaństwowa w ramach opisanych w tekście narzędzi – przede wszystkim formatów Trilogu oraz Inicjatywy Trójmorza – stanowi przykład realizacji interesów w tej perspektywie.

Kluczowe obszary współpracy

Bezpieczeństwo

Kwestie bezpieczeństwa w obszarze Morza Czarnego oraz Europy Środkowej i Wschodniej są kluczowym obszarem współpracy Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego łączącego trzy największe państwa tzw. wschodniej flanki NATO (sprzed akcesji Finlandii i Szwecji). Format ten może służyć rozszerzeniu takich inicjatyw jak Bukareszteńska Dziewiątka czy Inicjatywa Trójmorza, do których nie należy Turcja, jednocześnie sygnalizująca chęć współpracy (Oleksy, Olchowski, 2022). Kooperacja ta nabrała szczególnego znaczenia w wyniku pełnoskalowej agresji militarnej Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. Należy pamiętać, że Turcja nie uznaje nielegalnej rosyjskiej aneksji Krymu z 2014 r., wspierając – również po 24 lutego 2022 r. – integralność terytorialną Ukrainy (Wasilewski, 2022; 3Seas Local Government Congress. Economic Forum, 2021).

Postawa turecka wobec wojny rosyjsko-ukraińskiej charakteryzuje się transakcyjnością i wielowektorowością. Transakcyjność dobrze ilustruje sprzeciw Turcji wobec akcesji Szwecji do NATO, który ustał w momencie uzyskania przez Ankarę ustępstw w zakresie podejścia Sztokholmu do migrantów kurdyjskich³ oraz zawarcia umowy z Amerykanami na sprzedaż pakietów modernizacyjnych do tureckiej floty samolotów F-16 (Spancerska, 2023). Wielowektorowość natomiast przejawia się w utrzymywaniu współpracy gospodarczej zarówno z państwami Zachodu, jak i Wschodu. Turcja, utrzymując dobre relacje zarówno z Rosją, jak

³ Głównym problemem w relacjach turecko-szwedzkich było udzielenie przez państwo nordyckie schronienia osobom, które według Turków powiązane są z Partią Pracujących Kurdystanu (PKK) – uznawaną za organizację terrorystyczną przez Turcję, UE i USA – czy z Ruchem Fethulaha Gülena odpowiadającym za nieudany zamach stanu z 2016 r. Wynika to z tego, że Turcja traktuje bezpieczeństwo wewnętrzne jako nie tylko bezpieczeństwo w ramach swoich granic, stąd w ostatnich latach tureckie operacje wojskowe przeciw PKK w Syrii i Iraku. Turcy żądali wycofania poparcia dla organizacji prokurdyjskich, zniesienia sankcji nałożonych na turecki przemysł obronny oraz ekstradycję osób z obywatelstwem tureckim, którzy według rządu w Ankarze byli terrorystami (Spancerska, 2022; Maras, 2025).

i z Ukrainą, znajduje się w szczególnym miejscu tego układu geopolitycznego. Z Rosją łączy ją przede wszystkim stosunki gospodarcze – import gazu, budowa przez Rosatom elektrowni jądowej w Akkuyu czy duża liczba rosyjskich turystów. W przypadku Ukrainy ważne są kwestie historyczne (Tatarzy krymscy) czy też współpraca w dziedzinie obronności. W obliczu pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę Turcja pozycjonuje się w roli państwa, które może w przyszłości odegrać rolę mediatora-rozjemcy przy jednoczesnej próbie utrzymania dobrych relacji z oboma państwami oraz maksymalizacji zysków politycznych i gospodarczych płynących z tak opisanej sytuacji międzynarodowej (Maras, 2025). Niejednoznaczność i zniuansowanie polityki tureckiej wynika z przeświadczenia decydentów politycznych w Ankarze o konsekwentnej ewolucji ładu międzynarodowego w kierunku systemu wielobiegunowego. Turcy dążą do tego, żeby ich państwo na forum międzynarodowym było uznawane za jeden z takich biegunów.

Chociaż, opisany powyżej, niejednoznaczny stosunek prezydenta Turcji Recepty Tayyipa Erdoğan⁴ do Rosji Władimira Putina nie pozwala zaufać jego przywództwu w pełni, nie można zaprzeczać wadze i roli Turcji jako kluczowego partnera zaangażowanego na kierunku czarnomorskim. Zasadniczymi inicjatywami tureckimi w regionie Morza Czarnego po wybuchu kolejnego etapu wojny rosyjsko-ukraińskiej są: porozumienie o ustanowieniu korytarza zbożowego umożliwiającego eksport ukraińskiego zboża (lipiec 2022) (Szeligowski, 2022; Olchowski, 2022) oraz porozumienie Bułgarii, Rumunii i Turcji w sprawie odminowywania Morza Czarnego (styczeń 2024) (Zagroba, 2024; Gospodarka Morska.pl, 2023; Rzeczpospolita, 2024).

Polska i Rumunia ze względu na wspólne doświadczenia historyczne⁵ bardzo podobnie postrzegają zagrożenie bezpieczeństwa regionu Europy Środkowej płynące ze strony Rosji, co sprzyja zacieśnianiu współpracy gospodarczej i wojskowej (Wójcik, 2021). Obroty handlowe pomiędzy oboma państwami w roku 2021 wyniosły 8,66 mld euro, notując wzrost o prawie 20% względem roku poprzedniego⁶ (Polska Agencja Inwestycji i Handlu, 2022). W interesie Polski i Rumunii jest również wiązanie interesów amerykańskich w regionie Europy Środkowej i Wschodniej w celu wzmocnienia poczucia swojego bezpieczeństwa. Działania te zmierzają do zwiększenia obecności wojskowej sojuszników w Europie Środkowej, w tym

⁴ Recep Tayyip Erdoğan jest kluczowym założycielem Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) oraz politykiem rządzącym Turcją od 2003 r. – najpierw jako premier, a następnie od 2014 r. jako prezydent. Politykę zagraniczną prowadzoną przez niego można określić mianem transakcyjnej. Utrzymuje on stosunki zarówno z szeroko rozumianym Zachodem (USA, UE), jak i Wschodem (Rosja, ChRL) (Spancerska, 2023).

⁵ Dwa państwa leżą w regionie Europy Środkowej. W czasie II wojny światowej państwa doświadczyły okupacji hitlerowskich Niemiec, w następnych dekadach natomiast znalazły się w tzw. bloku wschodnim – sowieckiej strefie wpływów, gdzie zaprowadzano system polityczny i gospodarczy na wzór moskiewski.

⁶ Dla porównania, wzajemne obroty handlowe Polski i Turcji w roku 2021 wyniosły 10,46 mld euro, w 2022 r. natomiast – 12,15 mld euro (Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024a).

przede wszystkim Amerykanów. Istotny jest również udział wojsk obu krajów w ćwiczeniach Defender-Europe, organizowanych przez dowództwo amerykańskie. Jednocześnie państwa te „konkurują” (w pozytywnym, motywującym sensie) ze sobą o uwagę Stanów Zjednoczonych i status najważniejszego państwa w regionie (Chudziak, Oleksy, 2023: 46–47). Po wybuchu pełnoskalowej agresji militarnej Rosji na Ukrainę, Polaków i Rumunów połączyły interesy związane z uniezależnieniem się energetycznym od Moskwy i wsparciem wojskowym dla walczącej Ukrainy. Co więcej, polskie wojska stacjonują w Rumunii, a rumuńskie w Polsce, wzmacniając interoperacyjność, spójność między procedurami i potencjał odstraszania NATO (Polska Agencja Prasowa, 2023). Bukareszt i Warszawa reprezentują również podobne stanowisko w sprawie rozszerzenia NATO i UE na wschód. Współpraca tych dwóch stolic wzmacnia słyszalność głosu reprezentującego interesy i percepcję zagrożeń Europy Środkowej wśród stolic zachodniej części starego kontynentu. Ten kontekst powoduje, że te dwa państwa są wiodącymi członkami Bukareszteńskiej Dziewiątki czy Inicjatywy Trójomorza.

Polsko-turecka współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa nabrała tempa od 2017 r., gdy oficjalną wizytę w Polsce złożył prezydent Recep Tayyip Erdoğan. Podpisano wtedy m.in. deklarację intencji między ministerstwami obrony państw (Prezydent.pl, 2017). W 2020 r. Polska zdecydowała się wysłać kontyngent wojskowy do Turcji w celu patrolowania wschodniej części Morza Śródziemnego i Morza Czarnego (Wojsko Polskie, 2021). Podczas rewizyty prezydenta Andrzeja Dudy w Turcji w maju 2021 r. Polska sfinalizowała zakup tureckich dronów Bayraktar TB2 jako pierwszy kraj NATO, tym samym wzmacniając wyraźnie więzy między państwami (Forsal24, 2021). Ustalono również, że Turcy dołączą do misji NATO Baltic Air Policing, co zrobili w lipcu 2021 r., rozmieszczając jednocześnie tureckie samoloty w bazie w Malborku (Wasilewski, 2025: 22). Kolejne wizyty wysokich przedstawicieli Polski w Turcji (marszałka Sejmu RP Szymona Hołowni we wrześniu 2024 r. i premiera Donalda Tuska w marcu 2025 r.) wskazują na rosnące znaczenie współpracy z Turcją, której głównym tematem jest bezpieczeństwo i obronność (Sejm RP, 2024; Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2025). Stosunki polsko-tureckie nie uniknęły jednak poważnych kryzysów, wśród których najpoważniejszymi były: blokowanie planów obronnych NATO dla państw bałtyckich i Polski w 2019 r. oraz ambiwalentna rola Turcji w procesie przepływu uchodźców z Bliskiego Wschodu (głównie loty operatora Turkish Airlines ze Stambułu do Mińska), którzy następnie szturmowali polską granicę jesienią 2021 r. jako element operacji białoruskich i rosyjskich służb specjalnych, wymierzonych w Polskę (Wasilewski, 2025: 21–23).

Ważnym odcinkiem współpracy polsko-rumuńsko-tureckiej może okazać się Mołdawia mająca problemy z zapanowaniem nad całością swojego terytorium⁷.

⁷ Chodzi głównie o nieuznaną na forum międzynarodowym Naddniestrzańską Republikę Mołdawską (Naddniestrze), ale także problemy związane ze specyficznym statusem Terytorium Autonomicznego Gagauzji (Gagauzja).

W miesiącach poprzedzających pełnoskalową agresję militarną Rosji na Ukrainę stała się ona celem rosyjskiego szantażu politycznego z wykorzystaniem dostaw gazu⁸. Ze względów historycznych i kulturowych Mołdawia zajmuje szczególne miejsce w świadomości Rumunów. Polska wyraźnie zaangażowała się we wspieranie prozachodniego rządu Mai Sandu⁹ i pomoc rozwojową, z kolei Turcja jest obecna w regionie poprzez liczne inwestycje (Oleksy, Olchowski, 2022). Obecność ta jest szczególnie widoczna w Terytorium Autonomicznym Gagauzji, gdzie Turcja jest największym inwestorem (Oleksy, 2022). Co warto podkreślić, Mołdawia od szczytu w Bukareszcie w 2023 r. jest państwem stowarzyszonym Inicjatywy Trójomorza (Lewkowicz, Gołębiowska, 2024), co stanowi jeden z przykładów realizacji prozachodniej polityki mołdawskiej.

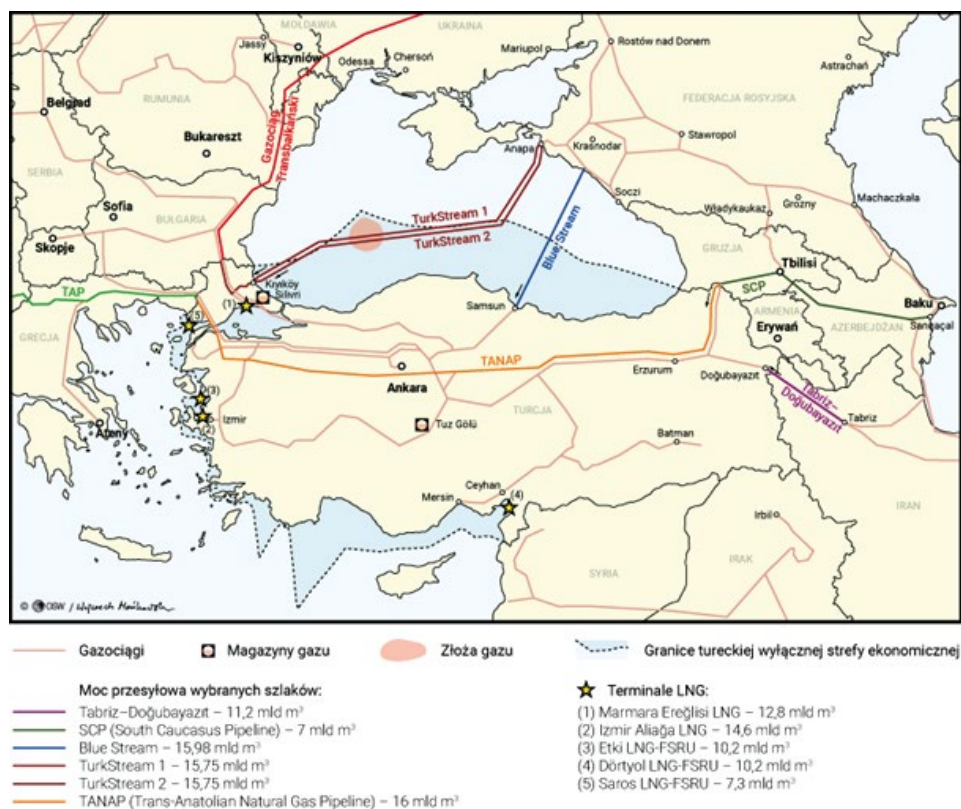
Energetyka

Potencjalnym obszarem współpracy w ramach Trilogu mogą być kwestie energetyczne. W przeszłości Polska i Rumunia miały wspólny interes w działaniach zmierzających do zablokowania (czy też ograniczenia) wzrostu wpływów rosyjskich w Europie za pośrednictwem budowy gazociągu Nord Stream 2. Rząd rumuński podczas pełnienia Prezydencji w Radzie UE w 2019 r. podjął efektywne działania legislacyjne, nakładające obowiązek stosowania przejrzystych taryf niedyskryminujących żadnego z odbiorców czy zakaz zarządzania przez jedną firmę podmorskimi gazociągami oraz dostawami surowca (Torz, 2019). Aktualne i przyszłe perspektywy współpracy energetycznej mogą natomiast być powiązane z wieloletnim dążeniem Turcji do bycia hubem energetycznym umożliwiającym handel gazem pochodzącym ze wszystkich dostępnych jej źródeł i reeksport surowca do państw trzecich, w tym również UE (Łoskot-Strachota, Michalski, 2023). W 2021 r. w strukturze zużycia energii elektrycznej Rumunii gaz odpowiadał za 30%, w Polsce natomiast za 17% ogółu źródeł (Paszkowski, 2023; Oleksy, 2023) – istnieje więc pole do współpracy z Turcją w tym zakresie. Co więcej, doświadczenie rosyjskiego szantażu gazowego, któremu uległa Mołdawia w latach 2021/2022, zwiększa świadomość wagi bezpieczeństwa i stabilności dostaw

⁸ Mołdawia pod przywództwem Mai Sandu od 2020 r. przyjęła prozachodni kurs w polityce zagranicznej, co spotkało się ze sprzeciwem wewnątrz państwa (prorosyjska opozycja) oraz z zewnątrz (interwencja dyplomatyczna Rosji). W efekcie Gazprom w październiku 2021 r. ograniczył dostawy gazu do Mołdowy do poziomu 60% jej zapotrzebowania, jednocześnie „negocjując” nowy kontrakt. Ostatecznie kryzys zażegnano w listopadzie 2021 r., ustalając cenę 450 dolarów za 1000 m³ gazu (poprzednia cena wynosiła 200 dolarów, a Gazprom żądał podwyżki do poziomu 790 dolarów) (Wiech, 2023: 217–218).

⁹ Maia Sandu jest osobą kierującą mołdawską polityką (w latach 2019–2020 jako premier, od 2020 r. jako prezydent). Jest reprezentantką zdecydowanego proeuropejskiego kursu ukierunkowanego na integrację i wstąpienie Mołdawii w szeregi państw Unii Europejskiej, przy jednoczesnej próbie ograniczenia wpływów rosyjskich w kraju.

surowców energetycznych – Turcja ma ambicję zaspokojenia tych potrzeb. Należy mieć jednak świadomość, że jednym z kluczowych państw, u których Turcja zaopatruje się w gaz, jest Federacja Rosyjska¹⁰ (Łoskot-Strachota, Michalski, 2023). Budzi to kontrowersje wśród europejskich stolic, ponieważ Moskwa dzięki tym środkom może finansować wysiłek militarny na Ukrainie. Z tego powodu w państwach Europy Środkowej wizja współpracy energetycznej z partnerem takim jak Turcja może być problematyczna.

Mapa 1. Sieć gazociągowa i terminale na terenie Republiki Turcji

Źródło: Łoskot-Strachota, Michalski (2023)

¹⁰ Rosja jest jednym z głównych dostawców gazu na rynek turecki. W latach 2019–2023 import tego surowca z Rosji stanowił wyraźnie największy wolumen w porównaniu z innymi państwami. W roku 2019 sprowadzono 15,2 mld m³ (z 45,2 mld m³ ogółem), w 2020 r. 16,2 mld m³ (z 48,1 mld m³ ogółem), w 2021 r. 26,3 mld m³ (z 58,6 mld m³ ogółem), w 2022 r. 21,6 mld m³ (z 54,6 mld m³ ogółem) i w 2023 r. 21,3 mld m³ (z 47,4 mld m³ ogółem) (Michalski, Łoskot-Strachota, 2024).

Infrastruktura transportowa

Dla Turcji szczególnie atrakcyjna jest potencjalna współpraca w budowie połączeń infrastrukturalnych na osi północ-południe w ramach Inicjatywy Trójmorza. Kluczowym zagadnieniem w tym temacie jest budowa drogi Via Carpatia mającej połączyć litewską Kłajpedę z greckimi Salonikami. Partycypacja turecka otworzyłaby dla niej możliwości szerszej współpracy gospodarczej z państwami regionu Europy Środkowej (GospodarkaMorska.pl, 2018). Z perspektywy rumuńskiej natomiast projekt ten ma duże znaczenie z powodu ułatwienia i zwiększenia przewozu towarów korytarzami pomiędzy Morzem Bałtyckim, Czarnym i Śródziemnym (PolskieRadio24, 2023). Polska również postrzega budowę nowych powiązań gospodarczych na osi północ-południe jako sposób na zwiększenie konkurencyjności swojej gospodarki, a zwłaszcza na rozwój wschodniej części Polski, przez terytorium której biegnie polska nitka Via Carpatia. Zarówno Via Carpatia, jak i inne projekty infrastrukturalne państw Inicjatywy Trójmorza (Rail-2-Sea czy Via Baltica) w wyniku pełnoskalowej agresji militarnej Rosji na Ukrainę zyskują również znaczenie militarne, ze względu na potencjalne zwiększenie mobilności jednostek wojskowych. Nowo powstające szlaki komunikacyjne mogą zostać wykorzystane w przypadku możliwej eskalacji konfliktu na Ukrainie (Bornio, 2023; Lewkowicz, Gołębiowska, 2023; PolskieRadio24, 2023). Polska, Rumunia oraz Turcja ze względu na wspólne członkostwo w NATO powinny być zainteresowane poprawą uwarunkowań w logistyce transportu i zaopatrzenia kontyngentów wojskowych.

Mapa 2. Przebieg trasy Via Carpatia
Źródło: TechPedia (2024)

Sprzeczności interesów

Choć perspektywy współpracy polsko-rumuńsko-tureckiej są obiecujące, w rzeczywistości istnieją również sprzeczne interesy uniemożliwiające rozwinięcie w pełni potencjału partnerstwa. Głównym powodem do nieufności względem Turcji – a więc najsilniejszego podmiotu w Trilogu – jest jej współpraca z Rosją. Jest ona państwem NATO, które wyłamuje się z reżimu sankcyjnego wobec Rosji i równocześnie utrzymuje z nią stosunki dyplomatyczne (Olchowski, 2022). Uzasadnione podejrzenia budzi również łatwość, z jaką propaganda rosyjska pada na turecki grunt (Olszowska, Wasilewski, 2024)¹¹ czy współpraca służb obu państw (Jawor, 2025). Co więcej, Ankara jest objęta amerykańskimi sankcjami CAATSA jako konsekwencja zakupu rosyjskich systemów przeciwlotniczych i przeciwrakietowych S-400, które nie są kompatybilne z systemami NATO oraz stwarzają zagrożenie dla sojuszniczych tajemnic wojskowych. Jednocześnie Turcja utrzymuje dobre relacje z Ukrainą (czego przykładami są nieuznawanie nielegalnej aneksji Krymu przez Rosję, poparcie dla integracji terytorialnej Ukrainy, bieżąca współpraca w dziedzinie obronności w postaci m.in. sprzedaży dronów Bayraktar TB2 czy budowa fabryki firmy Baykar na terytorium Ukrainy) oraz prezentuje asertywną postawę wobec państw Zachodu. Wszelkie działania dyplomacji tureckiej wobec pełnoskalowej agresji militarnej Rosji na Ukrainę miały na celu umocnienie pozycji prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan w polityce krajowej przed wyborami parlamentarnymi i prezydenckimi z maja 2023 r. oraz pozycjonowaniem się Turcji w roli potencjalnego mediatora w konflikcie. Jednocześnie, jak zostało to już wskazane powyżej, turecka polityka zagraniczna charakteryzuje się transakcyjnością i wielowektorowością, które mają przyczyniać się do budowy jej mocarstwowej pozycji.

Współpraca w ramach Trilogu stanowi zatem jedynie jeden z wielu kierunków polityki Ankary. Turcja niechętnie więc podejmie poważniejsze i trwałe zobowiązania, chyba że doraźne interesy tureckie zbiegną się z interesami Polski i Turcji (Chudziak, Oleksy, 2023: 8). Innym powodem, dla którego współpraca w ramach Trilogu nie może wznieść się na wyższy poziom, była skala napięć

¹¹ Jednym z tureckojęzycznych, lecz rosyjskich mediów w Turcji jest Sputnik Türkiye (obecny w radiu, telewizji i mediach społecznościowych, działający w latach 1993–2014 pod nazwą Głos Rosji, a przed 1993 r. jako Radio Moskwa). Szerzy on narrację m.in. o „operacji specjalnej” prowadzonej na terenie Ukrainy, „hipokryzji Zachodu” oraz często powołuje się na słowa Marii Zacharowej czy Dmitrija Pieskowa. Działania te mają na celu osłabienie zaufania do NATO, USA i UE, promowanie narracji rosyjskiej wobec wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz wzmocnienie pozytywnego wizerunku Rosji w Turcji. Po dokładną analizę propagandy rosyjskiej w Turcji warto sięgnąć do działalności Instytutu Badań nad Turcją, który prowadzi projekt pod nazwą „Disinformation in MENAT – Jak Globalne Południe postrzega Polskę? Analiza obrazu Polski i dezinformacji na jej temat na obszarze MENA” na stronie: Disinformation in MENAT, a w szczególności do publikacji Olszowska, Wasilewski (2024).

amerykańsko-tureckich spowodowanych m.in. zakupem przez Turcję rosyjskich systemów obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej S-400 w 2019 r. W ostatnim czasie jednak obserwujemy polepszenie w relacjach turecko-amerykańskich spowodowane wyrażeniem tureckiej zgody na akcesję Szwecji do NATO oraz uzgadnianiem szczegółów dotyczących sprzedaży Turcji samolotów F-16 wraz z pakietami modernizacyjnymi. Turcy liczą również na dalszą poprawę stosunków z USA jako wynik ponownego przejścia władzy przez Donalda Trumpa, z którym Recep Tayyip Erdoğan miał dobre osobiste relacje z czasów jego pierwszej kadencji w Białym Domu (Soylu, 2024). Co warto podkreślić jednak, napięcia turecko-amerykańskie nie mają charakteru jednostkowego, związane go z charakterami poszczególnych przywódców, lecz systemowy – są one ściśle związane z turecką percepcją stosunków międzynarodowych i aprobatą dla zmian w ładzie międzynarodowym w kierunku systemu wielobiegunowego. Rumunia natomiast jako priorytetowych partnerów traktuje Stany Zjednoczone Ameryki oraz NATO; a na kontynencie – chcąc pozostać w głównym nurcie polityki unijnej – Francję, Niemcy i Unię Europejską. Współpraca z Polską jest ważna, ale ma charakter regionalny (Chudziak, Oleksy, 2023: 7). Główną sprzecznnością interesów między Rumunią a Turcją jest kwestia metody ograniczenia wpływów rosyjskich w akwenie Morza Czarnego. Podczas gdy Rumuni dążą do zwiększenia obecności Amerykanów i Brytyjczyków, podnosząc nawet w przeszłości temat rewizji konwencji z Montreux (Olszowska, 2023: 281–282; Hyps, 2022)¹², Turcy są przeciwni takim działaniom, traktując ten obszar jako swoją strefę wpływów (Chudziak, Oleksy, 2023: 49–50). Polska – podobnie jak Rumunia – swoją politykę bezpieczeństwa opiera na członkostwie w NATO, które jest postrzegane nie tylko jako sojusz wojskowy niezbędny do utrzymania suwerenności, ale także jako wspólnota wartości. Turcja również jest członkiem NATO, jednakże jej stosunek do Sojuszu różni się od pozostałych państw Trilogu. Traktuje ona swoje członkostwo w NATO znacznie bardziej oportunistycznie – jako możliwość realizacji własnych interesów (Chudziak, Oleksy, 2023: 80). Dobrym przykładem takiego działania było blokowanie przez Turcję w 2019 r. planów obronnych NATO obejmujących Polskę i państwa bałtyckie (Dziennik Gazeta Prawna, 2020).

Inicjatywa Trójmorza jako pole realizacji współpracy w ramach Trilogu

W kwietniu 2025 r. w Warszawie odbył się jubileuszowy (dziesiąty) szczyt Inicjatywy Trójmorza, któremu towarzyszyło również (siódme) Forum Biznesowe. Było to największe wydarzenie międzynarodowe, zaplanowane w Polsce

¹² Konwencja z Montreux została zawarta w 1936 r. Reguluje ona status cieśnin Bosfor i Dardanele, dając Turcji całkowitą nad nimi kontrolę. Więcej w: Olszowska (2023); Hyps (2022).

w 2025 r. (3SI Research Center, 2024b). Sekretarz stanu w MSZ, Władysław Teofil Bartoszewski, w Informacji Ministra Spraw Zagranicznych na temat aktualnego stanu współpracy w ramach Inicjatywy Trójmorza przed Komisją Spraw Zagranicznych Sejmu RP podkreślił rosnące znaczenie wspomnianego formatu współpracy międzynarodowej (3SI Research Center, 2024c). Minister Sikorski natomiast w exposé poświęconym polskiej polityce zagranicznej stwierdził, że Inicjatywa Trójmorza jest ważnym dla Polski forum kształtowania polityki w regionie Europy Środkowej (3SI Research Center, 2024d). Jednakże warto zauważyć, że w związku ze zmianą władzy w Polsce pod koniec 2023 r. koordynację działalności Polski w ramach Inicjatywy przejął w całości Sekretariat ds. Trójmorza w Kancelarii Prezydenta RP (Błaszczak, 2025). Stany Zjednoczone na szczycie w Warszawie reprezentował Sekretarz ds. Energii Chris Wright, choć zaproszenie do udziału otrzymał również prezydent Donald Trump, który złożył wizytę podczas analogicznego wydarzenia w stolicy Polski w 2017 r. (Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 2024; Bojanowicz, 2024). Zaangażowanie USA w rozwój Inicjatywy Trójmorza jest ważne dla jej dalszego rozwoju. Jak dotąd Amerykanie zadeklarowali w 2022 r. wsparcie finansowe Funduszu Trójmorza w kwocie 300 milionów dolarów (Zespół INE, 2022). W 2020 r. natomiast ówczesny sekretarz stanu Mike Pompeo zadeklarował chęć przekazania państwom Inicjatywy Trójmorza do 1 miliarda dolarów na cele inwestycji energetycznych (Lewkowicz, 2020). W 2019 r. natomiast Kongres USA przyjął rezolucję popierającą współpracę między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a państwami Inicjatywy Trójmorza (Three Seas Summit Vilnius 2024, 2024a). Problematiczne jednak staje się wprowadzenie w życie tych deklaracji.

W kontekście działalności Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego należy zaznaczyć, że Turcja jest zaangażowana w działanie Inicjatywy Trójmorza jako partner przy projekcie stworzenia inteligentnej platformy cyfrowej do monitorowania wody w regionie 3SI (Three Seas Summit Vilnius 2024, 2024b). Projekt ten jest dowodem na to, że monitorowanie parametrów jakości wody i związane z tym ryzyka coraz częściej wymagają współpracy transnarodowej. Innym projektem, którego Turcja jest państwem partnerskim, jest plan stworzenia inteligentnej platformy cyfrowej dla transakcji usług transportowych i logistycznych w regionie 3SI (Three Seas Summit Vilnius 2024, 2024c). Ponownie możemy zauważyć zaangażowanie państwa znad Bosforu w rozwój połączeń z regionem Europy Środkowej, tym razem w sferze cyber. Co ważne, taki system obejmowałby również połączenia w zakresie energetyki (Three Seas Summit Vilnius 2024, 2024c). Przedstawiciele Turcji brali udział w forum biznesowym w Wilnie, które towarzyszyło szczytowi państw Inicjatywy Trójmorza (Lewkowicz, Gołębiowska, 2024). Turcja została wpisana do deklaracji końcowej w 2024 r. jako tzw. *like minded state*. W poprzednich latach przedstawiciele Turcji zostali wymienieni w deklaracji końcowej jedynie w roku 2023, gdzie postrzegani byli jako „goście specjalni” (3SI Research Center, 2024e), jak również jako tzw. *like minded state*

(3SI Research Center, 2024f). Stosunki między omawianymi podmiotami ulegają zatem intensyfikacji od 2023 r. Żaden z tureckich gości przybyłych na forum biznesowe nie wystąpił jednak na scenie w roli prelegenta (Three Seas Summit Vilnius 2024, 2024d).

Podczas jubileuszowego szczytu w Warszawie Republika Turcji (razem z Hiszpanią) została ogłoszona partnerem strategicznym Inicjatywy. To wydarzenie może pozytywnie wpłynąć na rozwój współpracy w ramach Trilogu. Jak wskazano powyżej, Turcja od kilku lat zainteresowana jest projektami infrastrukturalnymi budowanymi na osi północ-południe, zwłaszcza w obszarze infrastruktury energetycznej. Turcja zainteresowana jest przedłużeniem tego typu infrastruktury do swojego terytorium, stwarzając tym samym nowe możliwości eksportowe i konsolidując połączenia komunikacyjne, co wpłynęłoby pozytywnie na rozwój relacji gospodarczych z regionem Europy Środkowej, w tym z Polską i Rumunią.

Rumunia również pełni istotną rolę w Inicjatywie Trójmorza. Rumuni – razem z Polakami – są założycielami Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójmorza – z wkładami odpowiednio 20 i 500 milionów euro (Wójcik, 2024). Ma on za zadanie finansować inwestycje infrastrukturalne. Zorganizowali oni dwukrotnie szczyt państw (w latach 2018 i 2023), podczas których podejmowano kluczowe decyzje, będące filarami Inicjatywy (Wójcik, 2024). Jak opisano powyżej, Inicjatywa Trójmorza stanowi ważny element w polityce zagranicznej Rumunii. Traktowana jest ona jako okazja do rozwoju i współpracy gospodarczej w regionie, jako inicjatywa komplementarna z Bukareszteńską Dziewiątką, która z kolei odpowiada za lobbowanie w ramach NATO w temacie wzmocnienia militarnego regionu. Waga współpracy w regionie wzrosła zwłaszcza w wyniku pełnoskalowej agresji militarnej Rosji na Ukrainę z lutego 2022 r. Władze Rumunii były reprezentowane w Warszawie w kwietniu 2025 r. przez pełniącego obowiązki prezydenta kraju Iliję Bolojana ze względu na trwający na początku 2025 r. kryzys polityczny, związany z odwołaniem drugiej tury wyborów prezydenckich i ustąpieniem ze stanowiska prezydenta Klausa Johannisa (Polska Agencja Prasowa, 2025).

Podsumowanie

Z analizy potencjału i zagrożeń dla współpracy w ramach Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego zaprezentowanej w niniejszym tekście wyciągnąć można kilka wniosków. W pierwszej kolejności należy zaznaczyć, że w przypadku zbieżności interesów wszystkich trzech państw stanowi on istotny format do współkształtowania bezpieczeństwa i odporności regionu w obszarze Europy Środkowej i Wschodniej oraz Morza Czarnego. Kwestie budowy infrastruktury i połączeń na osi północ-południe Europy Środkowej oraz współpraca w zakresie dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych to potencjalne kierunki rozwoju działania w ramach Trilogu.

Największym ograniczeniem rozwoju współpracy w ramach Trilogu są niekiedy sprzeczne interesy polityczne jego uczestników. Należy tu zwrócić uwagę np. na odmienne podejście sojuszników do NATO czy do stosunków z Rosją. O ile Polska i Rumunia reprezentują podobną percepcję w tych tematach, o tyle Turcja stanowi odrębny przypadek. Utrzymuje ona stosunki dyplomatyczne z Rosją i jest państwem, które pomaga w omijaniu międzynarodowych sankcji nałożonych na handel z Moskwą, jednocześnie czerpiąc z tego zyski. Co więcej, niepokój europejskich sojuszników Turcji budzi duży stopień uzależnienia Ankary od np. dostaw gazu z Rosji. Turcja w kontekście relacji z najważniejszym państwem NATO, Stanami Zjednoczonymi Ameryki, reprezentuje podejście asertywne i gotowość do podejmowania działań sprzecznych z interesami USA. Należy pamiętać więc, że istotnymi ograniczeniami są specyficzny charakter relacji turecko-rosyjskich i – szerzej – turecko-zachodnich oraz wielowektorowość tureckiej polityki zagranicznej. W konsekwencji działalność w ramach Trilogu polsko-rumuńsko-tureckiego nie jest w stanie w pełni rozwinąć swojego potencjału ze względu na wspomniane sprzeczności interesów politycznych. Jednocześnie wydaje się, że wskazany rodzaj współpracy międzynarodowej nie jest kluczowy z punktu widzenia żadnej ze stolic go tworzących.

W przeciwieństwie do politycznych aspektów działalności formatu, gdzie najwyraźniej objawiają się sprzeczności interesów, współpraca gospodarcza rozwija się. Obroty handlowe między Polską a Rumunią oraz Polską a Turcją rosną z roku na rok (Polska Agencja Inwestycji i Handlu, 2022; Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024a), jak również między Rumunią a Turcją (Chudziak, Oleksy, 2023: 49). Obroty handlowe pomiędzy Polską a Rumunią w roku 2021 wyniosły 8,66 mld euro, notując wzrost o prawie 20% względem roku poprzedniego¹³ (Polska Agencja Inwestycji i Handlu, 2022). Wzajemne obroty handlowe Polski i Turcji, natomiast, w roku 2021 wyniosły 10,46 mld euro, w 2022 r. – 12,15 mld euro (Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024a). Projekty infrastrukturalne Inicjatywy Trójmorza, z kolei, budzą istotne zainteresowanie wszystkich trzech państw. Współpraca kulturalna i wymiana międzynarodowa również się rozwija, czego przykładem jest rosnąca liczba studentów tureckich w Polsce (będących na trzecim miejscu po Ukraincach i Białorusinach) (Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024b; Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024c) czy działania Rumuńskiego Instytutu Kultury w Polsce (Marczuk, 2020) i współpraca akademicka. Trilog polsko-rumuńsko-turecki zatem w pełni swoich możliwości rozwija się przede wszystkim na polu gospodarczym. Okazjonalne zbieżności politycznych interesów pozwalają natomiast współdziałać w dziedzinie współkształtowania bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowej i Wschodniej oraz na Morzu Czarnym.

¹³ Dla porównania, wzajemne obroty handlowe Polski i Turcji w roku 2021 wyniosły 10,46 mld euro, w 2022 r. natomiast – 12,15 mld euro (Polsko-Turecka Izba Gospodarcza, 2024a).

Bibliografia

- 3SI Research Center. 2024a. Basic information, <https://3si.politic.edu.pl/basic-information/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3SI Research Center. 2024b. Zbliża się X Szczyt Trójmorza (3SI) i Forum Biznesu w Warszawie, <https://trojmorze.isppan.waw.pl/aktualnosci/zbliza-sie-x-szczyt-trojmorza-3si-i-forum-biznesu-w-warszawie/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3SI Research Center. 2024c. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych na temat aktualnego stanu współpracy w ramach Inicjatywy Trójmorza, <https://trojmorze.isppan.waw.pl/aktualnosci/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-na-temat-aktualnego-stanu-wspolpracy-w-ramach-inicjatywy-trojmorza/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3SI Research Center. 2024d. Three Seas Initiative in the minister Radosław Sikorski's expose, <https://3si.politic.edu.pl/three-seas-initiative-in-radoslaw-sikorskis-expose/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3SI Research Center. 2024e. Joint Declaration of the Eight Summit of the Three Seas Initiative (Bucharest, 6–7 September 2023), <https://3si.politic.edu.pl/joint-declaration-of-the-eighth-summit-of-the-three-seas-initiative-bucharest-6-7-september-2023/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3SI Research Center. 2024f. Declarations, <https://3si.politic.edu.pl/declarations/> (dostęp: 8.10.2025).
- 3Seas Local Government Congress. Economic Forum. 2021, 18 października. Turcja wspiera Inicjatywę Trójmorza, <https://congress.lubelskie.pl/turcja-wspiera-inicjatywe-trojmorza/> (dostęp: 8.10.2025).
- Błaszczak, J. 2025, 26 stycznia. Inicjatywa Trójmorza w 2025 roku: na drodze do jubileuszu, <https://ine.org.pl/inicjatywa-trojmorza-w-2025-roku-na-drozdze-do-jubileuszu/> (dostęp: 8.10.2025).
- Bojanowicz, R. 2024, 21 grudnia. Ostatnie miesiące prezydentury Dudy: Szczyt Inicjatywy Trójmorza i zaproszenie Trumpa, <https://forsal.pl/kraj/polityka/artykuly/9698290,ostatnie-miesiace-prezydentury-dudy-szczyt-inicjatywy-trojmorza-i-zap.html> (dostęp: 8.10.2025).
- Bornio, J. 2023, 30 września. Znaczenie Inicjatywy Trójmorza dla wojskowej współpracy w regionie, <https://ies.lublin.pl/komentarze/znaczenie-inicjatywy-trojmorza-dla-wojskowej-wspolpracy-w-regionie/> (dostęp: 8.10.2025).
- Chudziak, M., Oleksy, P. 2023. Czy Trilog ma przyszłość? Rumunia i Turcja jako partnerzy dla polityki zagranicznej Polski. *Prace Instytutu Europy Środkowej* 5.
- Dziennik Gazeta Prawna. 2020, 17 czerwca. Turcja wciąż blokuje plany obrony NATO dla Polski i państw bałtyckich, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1483709,turcja-plany-obrony-nato-dla-polski-i-panstw-baltyckich.html> (dostęp: 8.10.2025).
- Dziurdzińska, N. 2024, 9 marca. Ekspert: przystąpienie Polski do NATO utorowało drogę do Sojuszu państwom bałtyckim, <https://www.pap.pl/aktualnosci/ekspert-przystapienie-polski-do-nato-utorowalo-droge-do-sojuszu-krajom-baltyckim> (dostęp: 8.10.2025).

- Forsal24. 2021, 24 maja. MON: Polska kupi od Turcji drony za blisko 270 mln dolarów, <https://forsal.pl/gospodarka/inwestycje/artykuly/8171662,mon-polska-kupi-od-turcji-drony-za-blisko-270-mln-dolarow.html> (dostęp: 8.10.2025).
- GospodarkaMorska.pl. 2018, 26 października. Ekspert OSW: Turcja jest zainteresowana gospodarczym aspektem Trójmorza, <https://www.gospodarkamorska.pl/porty-logistyka-ekspert-osw:-turcja-jest-zainteresowana-gospodarczym-aspektem-trojmorza-35142> (dostęp: 8.10.2025).
- GospodarkaMorska.pl. 2023, 18 grudnia. Bułgaria, Rumunia i Turcja przeprowadzą wspólne działania w zakresie rozminowania Morza Czarnego, <https://www.gospodarkamorska.pl/bulgaria-rumunia-i-turcja-przeprowadza-wspolne-dzialania-w-zakresie-rozminowania-morza-czarnego-75268> (dostęp: 8.10.2025).
- Halizak, E. 2016. Liberalna teoria polityki zagranicznej. W: E. Halizak, R. Ożarowski, A. Wróbel (red.). *Liberalizm i neoliberalizm w nauce o stosunkach międzynarodowych: teoretyczny pluralizm*. Warszawa: Wydawnictwo Rambler.
- Hypś, M. 2022, 9 kwietnia. Cieśniny czarnomorskie i konwencja z Montreux. Żywa skamieniałość, która wciąż drażni Rosję, <https://www.konflikty.pl/historia/1918-1939/ciesniny-czarnomorskie-konwencja-z-montreux/> (dostęp: 8.10.2025).
- Jawor, A. 2025, 24 stycznia. Jak daleko może sięgnąć współpraca członka NATO z rosyjskimi służbami, https://infosecurity24.pl/za-granica/jak-daleko-moze-siegac-wspolpraca-czlonka-nato-z-rosyjskimi-sluzbami?utm_source=pocket_shared (dostęp: 8.10.2025).
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. 2025, 12 marca. Polska i Turcja wzmacniają współpracę na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, <https://www.gov.pl/web/premier/polska-i-turcja-wzmacniaja-wspolprace-na-rzecz-pokoju-i-bezpieczenstwa> (dostęp: 8.10.2025).
- Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. 2024, 21 grudnia. Szef BPM: Prezydent USA Donald Trump zostanie zaproszony na szczyt Inicjatywy Trójmorza, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/szef-bpm-prezydent-usa-donald-trump-zostanie-zaproszony-na-szczyt-inicjatywy-trojmorza,95729> (dostęp: 8.10.2025).
- Kozioł, W. 2024, 9 maja. Szczyt Polska-Turcja-Rumunia. Tematami bezpieczeństwo i współpraca, <https://defence24.pl/geopolityka/szczyt-polska-turcja-rumunia-tematami-bezpieczenstwo-i-wspolpraca> (dostęp: 8.10.2025).
- Lewkowicz, Ł. 2020, 26 lutego. Deklaracja wsparcia finansowego dla Inicjatywy Trójmorza, <https://ies.lublin.pl/komentarze/deklaracja-wsparcia-finansowego-usa-dla-inicjatywy-trojmorza/> (dostęp: 8.10.2025).
- Lewkowicz, Ł. 2023. Introduction – The Essence and Challenges of the Three Seas Initiative before the Bucharest Summit. W: Ł. Lewkowicz (red.). *The Three Seas Initiative before the Bucharest Summit 2023: The Perspective of Selected Participating Countries* (s. 9–12). Lublin: Instytut Europy Środkowej.
- Lewkowicz, Ł., Gołębiowska, M. 2023, 15 września. Inicjatywa Trójmorza po szczycie w Bukareszcie: południowe rozszerzenie i brak dalszej instytucjonalizacji, <https://ies.lublin.pl/komentarze/inicjatywa-trojmorza-po-szczycie-w-bukareszcie-poludniowe-rozszerzenie-i-brak-dalszej-instytucjonalizacji/> (dostęp: 8.10.2025).

- Lewkowicz, Ł., Gołębiowska, M. 2024, 12 kwietnia. Inicjatywa Trójomorza po szczycie w Wilnie: po pierwsze bezpieczeństwo, <https://ies.lublin.pl/komentarze/kies-1102/> (dostęp: 8.10.2025).
- Łoskot-Strachota, A., Michalski, A. 2023, 10 marca. Turecki sen o hubie. Polityka gazowa Ankary w czasie wojny, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-03-10/turecki-sen-o-hubie-polityka-gazowa-ankary-w-czasie-wojny> (dostęp: 8.10.2025).
- Maras, K. 2025. Dlaczego Recep Tayyip Erdoğan wygrał wybory w 2023 roku? Prezydenckie roszczenia do legitymacji władzy. *Eastern Review* 12(1), s. 83–101. <https://doi.org/10.18778/1427-9657.12.05>
- Marczuk, K.P. 2020, 16 kwietnia. O obszarach dyplomacji Rumunii: wizyta księżniczki Małgorzaty w Polsce, <https://ies.lublin.pl/komentarze/o-obszarach-dyplomacji-rumunii-wizyta-ksiezniczki-malgorzaty-w-polsce/> (dostęp: 8.10.2025).
- Michalski, A., Łoskot-Strachota, A. 2024, 3 czerwca. Turcja: szanse i wyzwania na krajowym rynku gazu w 2024 roku, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-06-03/turcja-szanse-i-wyzwania-na-krajowym-rynku-gazu-w-2024-roku> (dostęp: 8.10.2025).
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 2021, 23 kwietnia. Spotkanie szefów dyplomacji Polski, Rumunii i Turcji w Bukareszcie, <https://www.gov.pl/web/rumunia/spotkanie-szefow-dyplomacji-polski-rumunii-i-turcji-w-bukareszcie> (dostęp: 8.10.2025).
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 2022, 27 maja. Meeting between heads of diplomacy of Poland, Romania and Turkey in Istanbul, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/meeting-between-heads-of-diplomacy-of-poland-romania-and-turkey-in-istanbul> (dostęp: 8.10.2025).
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych. 2024, 26 czerwca. Spotkanie ministrów spraw zagranicznych Polski, Rumunii i Turcji w formacie Trilogu, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/spotkanie-ministrow-spraw-zagranicznych-polski-rumunii-i-turcji-w-formacie-trilogu> (dostęp: 8.10.2025).
- Olchowski, J. 2022, 23 listopada. Czarnomorska rozgrywka zbożowa, <https://ies.lublin.pl/komentarze/czarnomorska-rozgrywka-zbozowa/> (dostęp: 8.10.2025).
- Oleksy, P. 2022, 13 czerwca. Sentymenty i kalkulacje. Gagauzja w polityce moldawskiej i międzynarodowej, <https://ies.lublin.pl/komentarze/sentymenty-i-kalkulacje-gagauzja-w-polityce-moldawskiej-i-miedzynarodowej/> (dostęp: 8.10.2025).
- Oleksy, P. 2023. Rumunia. W: B. Surmacz, M. Paszkowski (red.). *Bezpieczeństwo energetyczne państw Europy Środkowej i Wschodniej* (s. 155–161). Lublin: Instytut Europy Środkowej.
- Oleksy, P., Olchowski, J. (2022, 30 listopada). Trilog Polska-Rumunia-Turcja, <https://ies.lublin.pl/komentarze/trilog-polska-rumunia-turcja/> (dostęp: 8.10.2025).
- Olszowska, K.W. 2023. *Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. <https://doi.org/10.4467/K7489.17/23.23.17914>
- Olszowska, K.W., Wasilewski, K. 2024. Rosyjska dezinformacja w Turcji, <https://disinfoinmenat.com/raport/rosyjska-dezinformacja-w-turcji/> (dostęp: 8.10.2025).

- Paszkowski, M. 2023. *Rzeczpospolita Polska*. W: B. Surmacz, M. Paszkowski (red.). *Bezpieczeństwo energetyczne państw Europy Środkowej i Wschodniej* (s. 145–152). Lublin: Instytut Europy Środkowej.
- Polska Agencja Inwestycji i Handlu. 2022, 3 marca. Polsko-Rumuński Okrągły Stół Gospodarczy, https://www.paih.gov.pl/news/20220303-polsko_rumunski_okragly_stol_gospodarczy/ (dostęp: 8.10.2025).
- Polska Agencja Prasowa. 2023, 28 marca. Premier: współpraca Polski i Rumunii w dziedzinie obronności przebiega na wielu polach, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1553985%2Cpremier-wspolpraca-polski-i-rumunii-w-dziedzinie-obronnosci-przebiega-na> (dostęp: 8.10.2025).
- Polska Agencja Prasowa. 2025, 10 lutego. Prezydent Rumunii ogłosił rezygnację z urzędu, <https://www.pap.pl/aktualnosci/prezydent-rumunii-oglasza-rezygnacje-z-urzedu-wideo> (dostęp: 8.10.2025).
- Polsko-Turecka Izba Gospodarcza. 2024a. W 2023 roku 12, cel 20 miliardów euro dwustronnych obrotów handlowych, <https://www.ptcoc.eu/pl/wazne-informacje/w-2023-roku-12-cel-20-miliardow-euro-dwustronnych-obrotow-handlowych> (dostęp: 25.02.2025).
- Polsko-Turecka Izba Gospodarcza. 2024b. Rośnie liczba studentów z Turcji na polskich uczelniach, <https://www.ptcoc.eu/pl/wydarzenia/rosnie-liczba-studentow-z-turcji-na-polskich-uczelniach> (dostęp: 25.02.2025).
- Polsko-Turecka Izba Gospodarcza. 2024c, 6 lutego. Rośnie liczba studentów tureckich w Polsce. Opublikowano raport, <https://www.ptcoc.eu/pl/ciekawostki/rosnie-liczba-studentow-tureckich-w-polsce-opublikowano-raport> (dostęp: 8.10.2025).
- PolskieRadio24. 2019, 19 kwietnia. Trilog Polska-Rumunia-Turcja. Bezpieczeństwo w rejonie Morza Czarnego, <https://polskieradio24.pl/arttykul/2297838,trilog-polska-rumunia-turcja-bezpieczenstwo-w-rejonie-morza-czarnego> (dostęp: 8.10.2025).
- PolskieRadio24. 2023, 26 września. Kluczowe znaczenie Via Carpatia dla regionu. Istotny jest też wymiar militarny, <https://polskieradio24.pl/arttykul/3249140,Kluczowe-znaczenie-Via-Carpatia-dla-regionu-Istotny-jest-tez-wymiar-militarny> (dostęp: 8.10.2025).
- Prezydent.pl. 2017, 17 października. Wizyta Prezydenta Turcji PL/EN, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/wizyta-prezydenta-turcji,750> (dostęp: 8.10.2025).
- Republic of Türkiye. Ministry of Foreign Affairs. 2016. The Trilateral Meeting of Foreign Ministers of Turkey, Poland and Romania, https://www.mfa.gov.tr/the-trilateral-meeting-of-foreign-ministers-of-turkey_-poland-and-romania.en.mfa (dostęp: 8.10.2025).
- Romanian Ministry of Foreign Affairs. 2018, 11 września. Trilateral Meeting of the Foreign Ministers of Romania, Poland and Turkey, <https://www.mae.ro/en/node/46865> (dostęp: 8.10.2025).
- Rzeczpospolita. 2024, 11 stycznia. Jest porozumienie krajów NATO ws. oczyszczania z min Morza Czarnego, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art39683871-jest-porozumienie-krajow-nato-ws-oczyszczania-z-min-morza-czarnego> (dostęp: 8.10.2025).
- Sejm RP. 2024, 20 września. Wizyta Marszałka Sejmu w Turcji. Spotkanie z polskimi żołnierzami pełniącymi służbę w ramach misji NATO, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/komunikat.xsp?documentId=0518238AADB3E8A1C1258B9E003F863D> (dostęp: 8.10.2025).

- Soylu, R. 2024, 8 listopada. 'Phone diplomacy': Erdogan wants to repair ties with US under Trump, <https://www.middleeasteye.net/news/phone-diplomacy-erdogan-wants-repair-ties-us-under-trump> (dostęp: 8.10.2025).
- Spancerska, A.M. 2022, 8 czerwca. Turcja wobec członkostwa Szwecji i Finlandii w NATO, <https://www.pism.pl/publikacje/turcja-wobec-czlonkostwa-szwecji-i-finlandii-w-nato> (dostęp: 8.10.2025).
- Spancerska, A.M. 2023, 8 sierpnia. Transakcyjne oblicze tureckiej dyplomacji, <https://www.pism.pl/publikacje/transakcyjne-oblicze-tureckiej-dyplomacji> (dostęp: 8.10.2025).
- Szeligowski, D. 2022, 25 lipca. Porozumienie w sprawie odblokowania eksportu ukraińskiego zboża, <https://www.pism.pl/publikacje/porozumienie-w-sprawie-odblokowania-eksportu-ukrainskiego-zboza> (dostęp: 8.10.2025).
- TechPedia. 2024. Przebieg trasy Via Carpatia, która ma znaczenie geopolityczne, <https://www.techpedia.pl/index.php?str=tp&no=30262> (dostęp: 8.10.2025).
- Three Seas Summit Vilnius 2024. 2024a. Resolution supporting Three Seas Initiative unanimously passes U.S. House of Representatives, <https://3seas.eu/media/news/resolution-supporting-three-seas-initiative-unanimously-passes-u-s-house-of-representatives> (dostęp: 8.10.2025).
- Three Seas Summit Vilnius 2024. 2024b. Digital Platform on monitoring hydrographic bases in the 3SI region, <https://projects.3seas.eu/projects/digital-platform-on-monitoring-hydrographic-bases-in-the-3si-region> (dostęp: 8.10.2025).
- Three Seas Summit Vilnius 2024. 2024c. Transportation stock exchange in the 3SI region, <https://projects.3seas.eu/projects/transportation-stock-exchange-in-the-3si-region> (dostęp: 8.10.2025).
- Three Seas Summit Vilnius 2024. 2024d. *Business forum agenda*, <https://3seas.eu/event/business-forum-agenda> (dostęp: 8.10.2025).
- Torz, M. 2019, 23 lipca. „Lepsza niż oczekiwano”. Podsumowanie prezydencji Rumunii w Radzie UE, <https://warsawinstitute.org/pl/lepsza-niz-oczekiwano-prezydencja-rumunii-w-radzie-unii-europejskiej/> (dostęp: 8.10.2025).
- Wasilewski, K. 2022, 28 lutego. Turcja wobec agresji Rosji na Ukrainę, <https://www.pism.pl/publikacje/turcja-wobec-agresji-rosji-na-ukraine> (dostęp: 8.10.2025).
- Wasilewski, K. 2025. Poland's Security and Turkey: Apart and Yet Together. *CATS Network Paper* 16: s. 32.
- Wiech, J. 2023. *Energetyka. Po prostu*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Wojsko Polskie. 2021. *Żołnierze Wojska Polskiego wesprą misję NATO w Turcji*, <https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/2021-04-20d-zonierze-wojska-polskiego-wespra-misje-nato-w-turcji/> (dostęp: 8.10.2025).
- Wójcik, P. 2021, 10 sierpnia. Rumunia kluczem do bezpieczeństwa Polski?, <https://klubjagiellonski.pl/2021/08/10/rumunia-kluczem-do-bezpieczenstwa-polski/> (dostęp: 8.10.2025).
- Wójcik, P. 2024, 5 kwietnia. Inicjatywa Trójmorza w nadchodzących latach: jakie są perspektywy tej regionalnej współpracy CEE & NEE & SEE?, <https://www.blue-europe.eu/pl/pl-analysis/pelne-raporty/inicjatywa-trojmorza-w-nadchodzacych-latach-jakie-sa-perspektywy-tej-regionalnej-wspolpracy-cee-nee-see/> (dostęp: 8.10.2025).

- Zagroba, M. 2024, 26 kwietnia. Rumunia z Bułgarią i Turcją rozminują Morze Czarne?, <https://defence24.pl/polityka-obronna/rumunii-z-bulgaria-i-turcja-rozminuja-morze-czarne> (dostęp: 8.10.2025).
- Zespół INE. 2022, 21 czerwca. Amerykanie inwestują, Ukraina dołącza jako partner. Relacja ze szczytu Inicjatywy Trójmorza w Rydze, <https://ine.org.pl/amerykanie-inwestuja-ukraina-dolacza-jako-partner-relacja-ze-szczytu-inicjatywy-trojmorze-w-rydze/> (dostęp: 8.10.2025).